

Marilena-Raluca GROSU
University Al. Ioan Cuza of Iași, Iași, România
Research Institute for Quality of Life - Romanian Academy, Bucharest, România

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF POVERTY: A DIACHRONIC ANALYSIS

Literature study

Keywords

Poverty,
Famine,
Charity,
Globalization

JEL Clasiffication

N30; N90; O10; Z10

Abstract

Anyone who has studied poverty cannot help but be struck by the importance of family and community as enduring resources for those in need. Poverty is a perennial problem in world history, but over time its causes have shifted from local issues like natural disasters or warfare to more global economic issues which impact on available resources, systems of distribution and potential solutions. This paper focuses upon the period from around 1500 onward when poverty became a global issue, and uses the process of globalization as the chief lens through which to study and understand poverty in world history. The result is an examination of changing attitudes toward poverty and poor relief throughout centuries.

Precum este și cazul multor alte concepte din tiințele sociale, conceptului de sărăcie îi s-a asociat diverse semnificații atribuite de către un autor sau altul, într-o ar sau alta, precum și în perioade de timp diferite.

În literatura de specialitate termenul „sărăcie” este, în general, ambiguu sau insuficient definit. Definițiile sărăciei diferă în funcție de importanța care se acordă diferitelor sale dimensiuni, de diferențele majore dintre realitățile pe care le caracterizează, de scopul și contextul în care se face evaluarea, precum și de diferențele de percepție a realităților sociale. Cu toate acestea studiul conceptului de sărăcie a cunoscut multiple și interesante dezvoltări, totuși punctele de vedere contradictorii persistă în unele aspecte ale conceptualizării și ale metodologiei de măsurare a sărăciei.

Studiul de față își propune să analizeze concepțiile asupra sărăciei dintr-o perspectivă diacronică, prezentând percepția publică asupra fenomenului din cele mai vechi timpuri și până astăzi. În acest context, vom sintetiza evenimentele istorice în două etape, parcurgând traseul de la reprezentarea sărăciei ca pietate ideală și superioritate morală până la plasarea sărăciei în întregime în responsabilitatea săracilor.

Percepția asupra sărăciei în era pre-modernă

Studiul sărăciei în lumea pre-modernă se poate dovedi a fi complicat datorită diversității semnificative a fenomenului. Astfel, în perioada Evului mediu condiția de a fi sărac nu era în mod necesar asociată termenului de lipsuri economice. Spre exemplu, în Anglia și în Franța din acea perioadă la categoria de săraci se refereau persoanele care nu aparțineau clerului sau nobilimii. Cu toate acestea sărăcia era asociată cu suferințe economice, ea totuși nu era privită drept o patologie socială. În mod contrariu, săracii erau considerați o parte componentă intrinsecă a unei societăți organice, a celor trei stări (războinicii, clerul, agricultorii săraci și alți muncitori), care se considerau a fi reflectarea ordinii divine. Atât prosperitatea cât și sărăcia era atribuită grației lui Dumnezeu; respectiv, toți trebuiau să-și accepte soarta cu umilință. Săracii nu erau stigmatizați și se considerau superiori, din punct de vedere moral, celor bogăți. Într-o societate care condamna lucrurile lumesti, săracii reprezentau un ideal religios, ei fiind utilizatori celor bogăți în calitate de instrument de depășire a păcatelor, de exemplu, prin actele de caritate.

Înainte de secolul XVI, atât cauzele sărăciei cât și reacțiile implicite ale fenomenului erau înrădăcinate în dinamica internă a civilizațiilor în cauză. În consecință, istoria sărăciei din timpul secolelor lumii pre-moderne trebuie căutată în diferențele socio-economice, culturale, religioase și politice prezente în mentalul fiecărei civilizații și

îndeosebi în sistemul de alocare a resurselor de către autorități.

În timp ce cercetătorii continuă dezbaterile privind relația precisă dintre tehnologie, agricultură, producție și creșterea populației, un fapt rămâne de nedebătut: lipsa hranei era o îngrijorare palpabilă în acele timpuri. În acest context, sărăcia poate fi definită în termeni absoluți – ca imposibilitatea individului de a-și menține propria viață, și nu ca absența diferitelor posesii materiale (Beaudoin, 2007).

Determinarea cauzelor sărăciei în perioada pre-modernă se poate dovedi a fi complicată din două motive: în primul rând, referindu-ne la sărăcia individuală și în al doilea rând observând sărăcia conjuncturală de masă. Pentru cei nevoiași, cauzele sărăciei au fost similare de-a lungul diferitelor civilizații clasice sau post-clasice: orice nenorocire care avea ca și consecință imposibilitatea individului de a se auto-întreține. În unele cazuri aceste circumstanțe erau proprii anumitor stadii din ciclul vieții, spre exemplu, copiii și bătrânii sufereau de tot felul de nevoi atât timp cât nu li se oferea asistență. Din acest motiv, orfanii erau expuși în permanență riscului sărăciei. Fără când referire la adulți, aceștia se puteau găsi în imposibilitatea de a se întreține dacă sufereau de diferite boli sau handicap. Este aproape imposibil de a estima rata sărăciei din acest punct de vedere, dar din moment ce posibilitatea de a primi îngrijiri medicale era precară, se poate presupune că a fost destul de ridicată (Beaudoin, 2007). La nivel societal, sărăcia conjuncturală era rezultatul unor calamități naturale (inundații, secetă) sau a unor dezastre provocate de om (războiul).

Susceptibilitatea de a fi sărac era legată de sistemul de drepturi pe care se structurasă societățile la acea vreme. Cu alte cuvinte, nu toți indivizii se confruntau cu riscul sărăciei și o serie de factori puteau influența acest risc, pornind de la poziția geografică și ajungând la statutul social, sex sau vârstă (Sen, 1983). Această susceptibilitate varia de-a lungul secolelor. În Europa medievală timpurie, de exemplu, când piața agricolă se afla într-un stadiu de dezvoltare incipientă; foametea sau deficitul de hrană se puteau dovedi a fi mai puțin severe pentru servitori, din timp ce responsabilitatea de a-i ține pe aceștia în viață revenea lorzilor.

În secolele XII și XIII, Europa era vădită ca un spațiu bogat în terenuri agricole, iar posibilitatea de a găsi pe cineva în sărăcie extremă era, așa cum am menționat anterior, doar în cazul în care un individ suferea de un anumit handicap și nu se putea întreține. În rândul țărănilor, sărăcia îi lovea pe cei cu terenuri agricole insuficiente și cu oportunități scăzute de a suplimenta lipsurile cu muncă plătită, având în vedere faptul că avântul demografic a dus la o scădere a muncii remunerate.

În secolul al XVI-lea, odată cu izbucnirea ciumei și a războaielor la scară largă, criza s-a extins dramatic. Specific acestei perioade, se semnalează apariția unei noi forme de sărăcie, caracteristică micilor nobilimi. Cei mai mulți dintre aceștia nu întâmpinau probleme ca foametea severă și mai degrabă se temeau, ca pe fondul crizei, de pierderea propriului statut, gândindu-se în imposibilitatea de a mai trăi după standardele societății (Cohen, 2005).

Datorită faptului că astfel de greutăți loveau accidental, atitudinea față de sărăcie și caritate este foarte bine nuanțată în concepțiile metafizice și filosofice pe care civilizațiile le-au dezvoltat pentru a da sens vieții lor. De aceea suntem îndemnați să căutăm astfel de atitudini în marile viziuni religioase ale lumii: budism, cretinism, hinduism, islamism sau iudaism. Aceste religii par să fi definit sărăcia și bogăția în termeni materiali sau cel puțin au recunoscut dimensiunea materială a acestor condiții.

În *Budism*, accentul cade pe echilibru și simplitate voluntară. Oamenii care aveau prea puțin sau prea mult erau pasibili de a se atașa de iluziile acestei lumi iar anxietatea de a achiziționa sau a pierde posesiile materiale îi poate distra de la calmul meditației.

Hinduismul, pe de altă parte, leagă bogăția și sărăcia de stadii ale vieții. Ca și întreținători de familie, al doilea din cele patru stadii ale unui brahmin hindus, este acela de a se devota în achiziționarea *artha*, sau a bogăției, din moment ce familiile acestora sunt dependente de succesul lor economic. Primul și ultimul stadiu al vieții hinduse sunt marcate de sărăcie: un tânăr discipol trebuie să învețe lecția umilinței cerșind pentru el și pentru guru-ul său, în timp ce un brahmin, aflat spre sfârșitul vieții lumesci, trebuie să renunțe la toate preocupările sale de pe această lume (Galston, Hoffenberg, 2010). Conexiunea dintre renunțare și renașterea spirituală a dat naștere unei tradiții de ascetismului în India dar chiar și în aceste condiții, referințe legate de sărăcie în scrierile hinduse rămân rare. Chiar și implicațiile materiale ale castelor hinduse au beneficiat de puțină atenție. Este interesant de remarcat totuși, că foametea nu era corelată cu *karma*, în consecință, nu era văzută ca rezultatul actelor necuviincioase dintr-o altă viață.

Învățăturile evreiești au recunoscut inegalitatea, însă legea religioasă a teptă ca evreii să-și minimizeze impactul în ceea ce privea interesul asupra justiției economice (Galston, Hoffenberg, 2010). În general, ca și în alte religii, cea mai mare atenție a căzut asupra datoriei de caritate decât a sărăciei.

Oamenii de știință și-au dedicat interesul asupra dezbaterii sărăciei, mai mult din punct de vedere al credințelor creștine și islamice. Într-un anumit mers, atât Biblia cât și Coranul se

preteaz la astfel de speculații. Potrivit lui Luca, Iisus predica că "este mai ușor pentru o cămilă să treacă prin urechea acului decât pentru un om bogat să intre în împărăția lui Dumnezeu" (Lockyer, 2012), în timp ce profetul Mohamed spunea că a întâlnit în una din viziunile sale, mai mulți oameni bogați în Iad și mai mulți oameni săraci în Rai (Beaudoin, 2007).

Creștinismul timpuriu a dezvoltat de asemenea o tradiție către ascetism, care a dat naștere monahismului, astfel încât starea de sărăcie era percepută ca una sfântă, cu atât mai mult cu cât oamenii o cuprindeau în mod voluntar; sărăcia denota o lipsire de materialele și preocupările lumesci și o dedicare completă în fața lui Dumnezeu. Așa cum s-a dezvoltat în Evul Mediu Timpuriu, Creștinismul a caracterizat sărăcia în relație cu puterea și prestigiul. Doar după revoluția comercială din secolul al XII-lea, sărăcia a căpătat sensul de insecuritate financiară.

Modernitatea și redefinirea conceptului de sărăcie

Procesul de trecere la cea de-a doua etapă a fost generat de recoltele slabe, foamete, cium, perioade climatice grele care au condus la pierderea pământului, mulți dintre răni nemaifiind în stare să-și întrețină familia, completând astfel numărul proletariatului rural. A început să se contureze tot mai accentuat semnificația conferită corelației dintre sărăcie și lipsa locurilor de muncă, care nu oferea alte opțiuni decât cerșitul și criminalitatea. Astfel, imaginea săracului pios și umil suferea o transformare radicală, marcată de indolență și anonimitatea cerșetorilor. Se făcea diferență dintre *săracii de drept* (orfani, familiile monoparentale cu mulți copii, persoanele vârstnice, cu dizabilități), în a căror asistare se manifesta bunul voine, și cei care nu meritau să fie considerați astfel, având capacitatea de a munci și de a produce bunăstarea.

La redefinirea sărăciei a contribuit și *filosofia umanistă a Renașterii*: imaginea săracului care exemplifica idealul medieval al supunerii față de soarta dată de Dumnezeu era în contradicție totală cu noua viziune umanistă asupra efortului, aspirației individuale și autorealizării. Respectiv, cei care nu se conformau acestui nou ideal nu puteau să pretindă respectul celorlalți prii societății. Organic legat de umanism era și dezvoltarea *capitalismului* în secolele XVII și XVIII, perioadă în care relația dintre individ și societate se schimba de la o comunitate organică (în care grupurile erau mai importante decât indivizii) spre o societate neomogenă (formată din indivizi independenți ce acționau întru realizarea intereselor personale, fiecare stabilindu-și relațiile prin mijloacele contractelor formale explicite). Astfel, în contextul noilor valori ale individualismului nu mai exista loc pentru săraci,

spre deosebire de epoca Evului mediu timpuriu. Viziunea rigidă asupra societății din pietatea medievală este înlocuită de idealurile fondate pe egalitate. Ulterior, la continuarea transformării semnificative sociale a societății demonstrația proceselor interne ale capitalismului produc în mod inerent societatea. Din această cauză, responsabilitatea pentru societate trebuie identificată în însăși natura sistemului economic și nu în ecurile personale ale oamenilor.

Abordările moderne analizează societatea ca pe un fenomen complex, multidimensional, implicând considerarea acelor aspecte ale condițiilor de viață care sunt insuficient sau deloc reflectate de indicatorii bunstății vieții economice. În comun cu resursele materiale sunt incluse și cele de ordin cultural și social, iar starea de societate se apreciază în funcție de posibilitatea oamenilor de a participa la viața societății și de a funcționa ca membri ai acesteia. Astfel, societatea se definește ca un complex *social-psihologic-cultural, un mod de viață al individului, familiei și comunității* (Zamfir, 2000).

În acest context, Lionel Stoléru menționează că societatea *comport multiple fațete care nu pot fi cuprinse cu ușurință într-un cadru cu concepții simple... Noi descriem societatea ca pe o stare de insuficiență din domeniul bunurilor materiale, în timp ce ea poate reprezenta mai curând o excludere din societate* (Viguiet, 2008).

Peter Townsend definește societatea ca un cumul de deprivări, care se instalează atunci când oamenii nu pot avea tipul de alimentație și vestimentație, locuințe și medii de locuit, condițiile de muncă obișnuite în societatea în care ei trăiesc. Townsend a concretizat această definiție prin identificarea a 77 indicatori relevanți pentru analiza situațiilor de deprivare în mai multe domenii. Conceptul „deprivare relativă” a fost cu succes utilizat în analiza societății din perspectiva sociologică; astfel, termenul „deprivare” poate fi utilizat în sens obiectiv pentru a evalua situații în care oamenii posedă mai puțin decât alții dintr-un domeniu anume – fie acesta un venit, un loc de muncă, o celtorie etc. Totodată, conceptul nu este deloc lipsit de „sentimentele de deprivare”; ori, obiectele materiale nu pot fi evaluate în acest context fără a face trimitere la modul în care ele sunt privite de oameni, chiar dacă sentimentele nu pot fi introduse într-o manieră explicită în acest cadru. Totuși, definirea societății prin intermediul deprinderii relative vine mai mult să suplimenteze în termeni de absență a posesiei, decât să fundamenteze analiza societății (Townsend, 1954).

Definirea multidimensională a societății a obținut o nuanță specială în concepțiile prezentate de: Amartya Sen, potrivit căruia societatea constă în lipsa posibilității oamenilor de a fi liberi și de a participa la viața societății, definind societatea în termeni de capabilități, apropiind-o astfel de noțiunea de standard de viață (Sen, 2004).

Deși abordările multidimensionale sunt mai complexe, transpunerea lor în plan concret este mult mai restrânsă, deoarece aspecte importante ale societății astfel definite nu pot fi măsurate și utilizate pentru strategiile antisociale.

Capacitatea oamenilor de a fi integrați eficient în viața societății a fost pusă în centrul definiției societății de experții ONU în cadrul *Rapoartelor Dezvoltării Umane*, dezvoltarea umană fiind centrată pe progresul obținut de toate grupurile sociale din comunitate – de la cei bogați la cei săraci. Dacă dezvoltarea umană constituie un concept exhaustiv, el poate fi considerat relevant în evaluarea multidimensională a societății. Comunitățile internaționale și-a propus să deplaseze accentele de la ritmurile creșterii economice spre dezvoltarea durabilă a omului, în această bază, să formuleze noi scopuri ale dezvoltării, anume: dezvoltarea economiei pentru evoluția umanității, și nu invers. Pe lângă indicatorii generali conceptuali, precum sunt cei ai calității vieții, experții ONU s-au străduit să elaboreze indicatorul măsurabil, utilizabil în comparațiile internaționale. Rezultatele cercetărilor desfășurate de ONU pe parcursul mai multor ani în diferite țări au fost prelucrate în 1990 și din acest an au început să fie editate rapoarte anuale sub genericul „Dezvoltarea Umană”. În unul dintre primele rapoarte de acest gen în circuitul științific a fost lansat conceptul dezvoltare umană, prin care se subînțelegea nu doar creșterea veniturilor oamenilor, dar și sănătatea lor, instruirea, menținerea mediului natural, asigurarea libertății acțiunilor și cuvântului, de asemenea, formarea altor condiții pentru dezvoltarea socioeconomică.

Cu toate că există o multitudine de cercetări cu privire la societate, este destul de complicat a traduce conceptul în practic și a-l face operațional, printr-un totodată complexitatea abordărilor uni- și multidimensionale. O definiție care ar combina cele două abordări ale societății este următoarea: societatea reprezintă o stare de lipsă permanentă a resurselor necesare, care ar asigura un mod de viață considerat a fi decent și acceptabil în colectivitatea dată.

Relevanța definiției este dată de aspectele definitorii, la care se face trimitere, printre care:

1. Ce nivel al resurselor delimitează societatea? Acel nivel, care împiedică realizarea unui mod de viață considerat a fi normal, obișnuit și acceptabil la nivelul unei colectivități. Deci, societatea nu reprezintă un mod de viață anumit, sub cel considerat a fi acceptabil de către majoritatea unei colectivități, ci caracterul forțat de lipsă a resurselor pentru a putea duce un asemenea mod de viață. Dacă respectivul mod de viață este acceptat voluntar, din motive religioase, morale - el nu reprezintă o stare de societate. Societatea intervine atunci, când lipsesc resursele necesare pentru

realizarea unui mod de via considerat a fi acceptabil i de societate, i de respectivul individ.

2. Pe ce tip de resurse cade accentul? Este vorba în special de lipsa resurselor economice/financiare, care reprezint resursa general i esen ial a celor mai multe activit i.

3. Cât dureaz perioada de manifestare a s r ciei? Orice persoan poate, în anumite perioade de timp, s nu de in veniturile ce îi asigur un trai minim decent. În s , dac rezervele de resurse acumulate compenseaz această lips temporar sau dac unele tipuri de consum pot fi amânate (spre exemplu, procurarea unor bunuri de folosin îndelungat), persoana respectiv nu poate fi considerat s rac . Starea de s r cie se instaleaz doar atunci când lipsa de resurse devine suficient de îndelungat i nu mai poate fi compensat prin acumul ri anterioare sau prin amânarea unor tipuri de consum.

De i nu exist un consens, defini iile utilizate pe plan interna ional prezint o tr s tur comun : ele asociaz necesit ile individuale sau normele de trai cu un indicator al bun st rii. Astfel, se spune c într-o societate exist s r cie dac una sau mai multe persoane nu ating acel nivel de bun stare economic , care se consider a fi un minim rezonabil dup standardele acelei societ i.

Studiile realizate de Oficiul Statistic al Comunit ii Europene (Eurostat) într-un program amplu privind cercetarea statistic a s r ciei în rile Comunit ii Europene pornesc de la o defini ie adoptat prin Decizia Consiliului (19.12.1984): *S racii sunt persoanele, familiile i grupurile de persoane ale c ror resurse (materiale, culturale, sociale) sunt atât de limitate, încât le exclud de la un nivel de via minim acceptabil în statele în care tr iesc*. Observ m c această formulare define te s r cia în termenii absen ei resurselor (abordare unidimensional).

Din motive practice, nu a fost posibil s se extind defini ia s r ciei în sensul includerii explicite a componentelor culturale i sociale, astfel încât defini ia este utilizat în termenii resurselor materiale. Astfel, s rac este considerat persoana (familia, grupul) care are un nivel al bun st rii situat sub un anumit prag. Totu i, dac se au în vedere legile consumului formulate de Engel, o a a abordare permite luarea implicit în considerare a acestor componente (Tileag , 2010). De fapt, pe m sura cre terii resurselor individuale, gospod riile i membrii acestora îi orienteaz tot mai mult cheltuielile spre satisfacerea unor cerin e de ordin superior (inclusiv pe cele culturale).

S r cia nu este doar o consecin , ci i o premis defavorabil a cre terii economice. O supraestimare a s r ciei ar conduce la alocarea de resurse (prin transfer) pentru o popula ie care nu este îndrept it s primeasc aceste resurse, iar o subestimare va aduce o alocare de resurse insuficiente i plasarea unei p ri a popula iei în

afara protec iei sociale. În consecin , vom men iona c în studiile asupra s r ciei se utilizeaz adesea câteva concepte (precaritate, vulnerabilitate, deprivare), care trebuie explicate:

-*no iunea de precaritate* este utilizat pentru a defini una dintre diversele nuan e ale st rii de s r cie. Aceasta cuprinde cumulul unor riscuri pentru care indivizii sunt nepreg ti i care ar putea s -i arunce în s r cie pentru o durat mai mare sau mai mic de timp. Rela ia care exist între precaritate – marginalizare – s r cie extrem – excludere social aten ioneaz c atunci când elementele de precaritate se acumuleaz i condi iile de via devin insuportabile, cei afecta i risc s dep easc un punct, de la care nu se mai poate întoarce decât cu eforturi maxime;

-*vulnerabilitate*– desemneaz existen a unor serioase handicapuri prezente în sfera protec iei sociale sau pe pia a for ei de munc . S racii care au ap rut la începutul anilor 80 în rile dezvoltate sunt o ilustrare perfect a no iunii de vulnerabilitate;

-*deprivare* (sau priva iune)– termen utilizat de Peter Townsend pentru a defini un mod de via , care desemneaz s r cie, dar care define te totodat excluderea social . Anume în baza acestui concept s-a dezvoltat abordarea multidimensional a s r ciei (la care ne-am referit mai sus).

Concluzii

Generalizând evenimentele i etapele de evolu ie a *conceptului de s r cie*, vom remarca c este evident o oscila ie istoric între plasarea responsabilit ii pentru starea de s r cie asupra oamenilor s raci sau asupra condi iilor care nu depind de controlul indivizilor. Astfel, *pe de o parte, se contureaz o direc ie*, considerându-se c oamenii s raci se afl în această situa ie din cauza unor circumstan e dincolo de controlul lor. Dat fiind c sursa s r ciei rezid în sistemul socioeconomic, solu ia ei trebuie s fie de asemenea la nivel societal, prin aplicarea interven iilor sistemice în domeniul eradic rii inechit ilor sociale. *Pe de alt parte, devine explicit o alt direc ie*, fiind promovat ideea c procesul de reducere a s r ciei a fost gre it de la început, insistându-se asupra faptului c s r cia are la baz probleme individuale. S racii ar trebui s - i asume responsabilitatea pentru propria bun stare i s se deta eze singuri de s r cie. Sus inerea s racilor prin intermediul interven iilor guvernamentale nu ar reu i decât s între in dependen a persoanelor s race fa de dona ii.

Mulțumiri

This paper is made and published under the aegis of the Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy as a part of programme co-funded by the European Union within the Operational Sectorial Programme for Human

Resources Development through the project for Pluri and interdisciplinary in doctoral and post-doctoral programmes Project Code: POSDRU/159/1.5/S/141086

Reference list / Referințe bibliografice:

- [1] Beaudoin, S. M., (2007), *Poverty in world history*, London: Routledge.
- [2] Cohen, M. R., (2005), *The voice of the poor in the Middle Ages: an anthology of document from Cairo Geniza*, New Jersey: Princeton University Press.
- [3] *Decizia Consiliului European din 19 decembrie 1984 [Council Decision of 19 December 1984 on specific Community action to combat poverty]*, retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985D0008&from=EN>
- [4] Galston, W. A., Hoffenberg, P.H., (2010), *Poverty and Morality: Religious and Secular Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [5] Lockyer, T., (2012), A Biblical Perspective on Wealth, Poverty and Prosperity, *Encounters Mission Journal*, Issue 40, pp. 1-13.
- [6] Sen, A., (1983), *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford : Oxford University Press.
- [7] Sen, A., (2004), *Dezvoltarea ca libertate [Development as Freedom]*, Bucure ti: Editura Economic .
- [8] Tileag , C., (2010), *Economie Politic [Political Economy]*, Sibiu: Editura Universit ții Lucian Blaga din Sibiu.
- [9] Townsend, P., (1954), Measuring Poverty, *The British Journal of Sociology*, Vol. 5, No.2, retrieved from <http://dds.cepal.org/infancia/guide-to-estimating-child-poverty/bibliografia/capitulo-II/Townsend%20Peter%20%281954%29%20Measuring%20Poverty.pdf>
- [10] Viguier, F., (2008), Pauvreté et exclusion : des nouvelles catégories de l'état social, *Regards croisés sur l'économie*, Issue no. 4, retrieved from http://epi.univ-paris1.fr/servlet/com.univ.collaboratif.util.LectureFichiergw?ID_FICHE=65221&OBJET=0008&ID_FICHIER=174771
- [11] Zamfir, E., (coord.), (2000), *Strategii antis r cie i dezvoltare comunitar* , Bucure ti: Editura Expert.